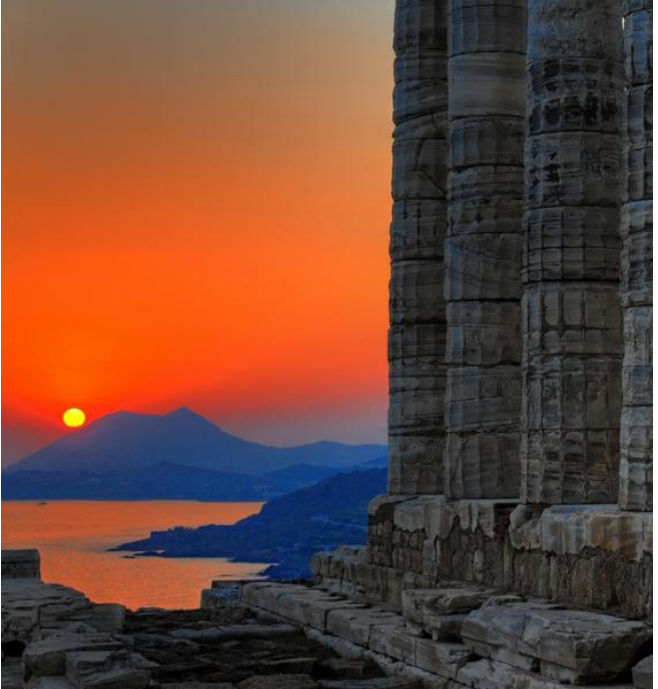

idea

PLUTARK

ÜNLÜ YUNANLI VE ROMALILARIN YAŞAMLARI

THEMİSTOKLES CAMİLLUS

- 1-2. THESEUS; ROMULUS; KARŞILAŞTIRMA
3-4. LİKURGUS; NUMA POMPILIUS; KARŞILAŞTIRMA
5-6. SOLON; POPLICOLA; KARŞILAŞTIRMA
- 7-8. THEMİSTOKLES; CAMILLUS
9-10. PERİKLES; FABIUS; KARŞILAŞTIRMA
11-12. ALKİBİADES; CORIOLANUS; KARŞILAŞTIRMA
- 13-14. TİMOLEON; AEMILIUS PAULUS; KARŞILAŞTIRMA
15-16. PELOPİDAS; MARCELLUS; KARŞILAŞTIRMA
17-18. ARİSTİDES; MARCUS CATO; KARŞILAŞTIRMA
- 19-20. FİLOPOEMEN; FLAMININUS; KARŞILAŞTIRMA
21-22. PYRRHUS; CAIUS MARIUS
23-24. LYSANDER; SYLLA; KARŞILAŞTIRMA
- 25-26. KİMON; LUCULLUS; KARŞILAŞTIRMA
27-28. NİKİAS; CRASSUS; KARŞILAŞTIRMA
29-30. SERTORİUS; EUMENES; KARŞILAŞTIRMA
- 31-32. AGESİLAUS; POMPEY; KARŞILAŞTIRMA
33-34. ALEXANDER; SEZAR
35-36. FOKİON; GENÇ CATO
- 37-38. AGİS ve KLEOMENES;
39-40. TIBERİUS GRACCHUS ve CAIUS GRACCHUS;
KARŞILAŞTIRMA (DÖRTLÜ)
- 41-42. DEMOSTHENES; CICERO; KARŞILAŞTIRMA
43-44. DEMETRİUS; ANTONY; KARŞILAŞTIRMA
45-46. DİON; MARCUS BRUTUS; KARŞILAŞTIRMA
47. ARATUS
48. ARTAXERXES
49. GALBA
50. OTHO

PLUTARK

Yaşamlar

THEMİSTOKLES

•

CAMILLUS

Çeviren

Meriç Mete

idea • istanbul

İDEA CEP KİTAPLARI — 017

İdea Yayınevi

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul
iletisim@ideayayinevi.com / www.ideayayinevi.com

Bu çeviriler için © MERİÇ METE 2005

PLUTARK

Yaşamlar

THEMİSTOKLES VE CAMİLLUS

Birinci Baskı 2005

İDEA CEP KİTAPLARINDA İkinci Baskı 2011

*Bu çeviri The Loeb Classical Library yayını ve
The Dreyden Translation temel alınarak yapılmıştır.*

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü

İdea Yayınevinin ön izni olmaksızın

yeniden üretilemez.

İDEA CEP KİTAPLARI DİZİSİ 017 / TARİH 4

SÜRELİ YAYIN

YAYININ ADI: Plutark; *Yaşamlar; Themistokles ve Camillus*

YETKİ SAHİBİ / SORUMLU MÜDÜR: ALİYE ZEYNELOĞLU

YÖNETİM YERİ: İDEA YAYINEVİ

Şarap İskelesi Sk. 2/106-107 34425 Karaköy — İstanbul

YAYININ SÜRESİ: 30 GÜNDE BİR

BASKI: BAYRAK MATBAASI

Davutpaşa Cad. 14/2 34015 Topkapı — İstanbul

DAĞITIM: YAYSAT

Doğan Medya Tesisleri, Hoşdere Yolu 34517 Esenyurt — İstanbul

Printed in Türkiye

ISSN 2146-1201-295X

İDEA B1 2011/05

İçindekiler

Themistokles — 7

Camillus — 49

EKLER

ÖZEL ADLAR — 103

KISA BİR SÖZLÜK — 108

DİZİN — 110

THEMISTOKLES
iÖ 527?-460?

Themistokles ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΗΣ

I. Themistokles'in durumunda,¹ ailesine ilişkin bilgiler ününü arttırmayacak kadar bulanıktır. Atina'da çok seçkin biri olmayan babası Neokleos Frearrios kasabasında yaşayan Leontis kabilesindendi. Anne yanından, belirtildiğine göre, soylu doğumu olmayan bir yabancıydı:

*“Abrotonon'dum ben, bir Trakya kadını;
Ama doğurduğum çocuk
Yunanlıların o büyük ışığıydı — bilin!
Themistokles idi o.”²*

Bununla birlikte, Faniias [Φανίας]'ın yazdıklarına göre, Themistokles'in annesi Trakyalı değil, Kariyalı bir kadındı ve adı Abrotonon değil, Euterpes idi. Ve Neanthes [Νεάνθης] annesinin Karia'da yaşadığı kentin adının Halikarnassos [Ἁλικαρνασσός] olduğunu ekler.

Meşru olmayan çocukların ve onların yanısıra anne ya da babalarından yalnızca biri Atinalı olanların Kinostokles'e (kentin kapıları dışında Herakles'e adanmış bir gimnazyum; çünkü Herakles de tanrılar arasında yarı-soyluydu ve annesi ölümlü bir kadın olduğu için yabancı sayılırdı) katılmaları zorunlu olduğundan, Themistokles soylu doğumlu belli gençleri Kinostokles'e gitmeye ve

¹Büyük olasılıkla bu yaşamöyküsünün bir ya da daha çok giriş paragrafı yitiktir.

²Athenaus, xiii, s. 576.

onunla birlikte alıştırma yapmaya kandırdı. Bu hilesinin başarılı çıkmasıyla soylu ve soysuz doğanlar arasındaki ve tam ve yarım Atina-kanından gelenler arasındaki ayrımı yok ettiği düşünülür.

Bununla birlikte, açıktır ki Likomidas ailesi ile akrabalığı vardı, çünkü Simonides'in [Σιμωνίδης] anlattığına göre Flia'da Likomidas ailesine ait olan ve barbarlar tarafından yakılıp yıkılan türbenin yeniden yapılmasını ve fresklerle ve başka resimlerle güzelleştirilmesini sağladı.

II. Doğumu ne denli düşük olursa olsun, atılğan, heyecanlı ve keskin kavrayışlı bir çocuk olduğu ve eylem ve önemli işler için doğal bir eğilim gösterdiği herkes tarafından kabul edilir. Dinlencelerde ve çalışmaya ara verdiği günlerde zamanını başka çocuklar gibi oynayarak ya da aylaklık yaparak geçirmez, ama her zaman kendine söylevler ve konuşmalar yazar ve bunları yüksek sesle prova ederdi. Bunların konuları genellikle arkadaşlarının suçlanma ya da savunulmaları ile ilgili olurdu ve bunlardan ötürü öğretmeninden sık sık şu sözleri duyardı: “Sen, oğlum, önemsiz değil ama kesin olarak büyük bir adam olacaksın — iyi ya da kötü.” Ona tavır ve karakterini geliştirmek için ya da hoşya gidecek ya da incelikli bir işi öğretmek için verilen bilgileri isteksizce ve dikkatsizce dinlerdi; ve bilgelikte ya da gündelik sorunlarda onu geliştirmek için söylenen herşeye yaşının çok ötesinde öyle bir ilgisizlik gösterirdi ki, sanki kendine güvenini yalnızca doğal becerilerinde buluyormuş gibi görünürdü.

Böylece daha sonraki yıllarda genellikle liberal ve kibar oldukları kabul edilen eğlencelere katıldığı zaman, yüksek kültürlü sayılan kişiler tarafından küçümsenince kendini biraz kaba bir yolda savunmak zorunda kaldı ve lir ve harp gibi müzik aletlerini çalmanın onun başarıları arasında sayılmamasına karşın, adı sanı bilinmeyen küçük bir kenti alıp onu şanlı ve görkemli bir kente çevirmenin onun işi olduğunu söyledi. Ve gene de Stesimbros

tos Themistokles'in Anaxagoras'ın bir öğrencisi ve doğa felsefecisi Melissos'un bir izleyicisi olduğunu söyler. Ama zaman sırası konusunda dikkatsizdir. Samos kuşatması¹ sırasında Melissos'un hasmı Themistokles'ten çok daha genç olan Perikles idi. Ve Anaxagoras Perikles'in yakın bir dostuydu.

Buna göre Themistokles'in usta bir konuşmacı ya da doğa felsefecisi olmayan, ama o sıralar 'bilgelik' denilen ve gerçekte bir tür politik beceriden ve kılıgısal deneyimden oluşan şeyin bir öğretmeni olan Frearrioslu Mnesifilos'un bir hayranı olduğunu söyleyenlere güvenebiliriz. Mnesifilos bu 'bilgeliği' sanki Solon'dan başlayarak kesintisiz bir gelenek içinde süren bir öğreti ya da bir felsefe okuluymuş gibi kabul etti ve yeni kuşaklara ilettiler. Arkadan gelenler bunu mahkemelerde kullanılan savunma sanatları ile karıştırdılar, uygulamasını kamu sorunlarından bir tür konuşma sanatına ve dil oyunlarına kaydirdiler, ve 'sofistler' olarak adlandırılır oldular. Öyleyse Themistokles'in politik yaşamının daha başlarında kendisine başvurduğu kişi bu Mnesifilos'tur.

Ama gençliğinin ilk denemelerinde düzensiz ve dengelessizdi, çünkü doğal dürtülerini bütünüyle özgür bırakıyor, ve usun ve eğitimin gerekli denetiminin yokluğunda bunlar ele aldıkları konularda büyük aşırılıklara gidip çoğunlukla bozuluyorlardı. Yaşamının ileri yıllarında, eğer gerekli terbiye ve eğitimi alırlarsa, en yabani taylardan bile çok iyi atlar elde etmenin olanaklı olduğunu söylerken bunları kendisi itiraf etti. Başkaları bunlara kendi uydurdukları öyküleri eklerler ve babasının onu reddettiğini ve annesinin oğlunun kötü ününden duyduğu üzüntüden yaşamına kıydığını anlatırlar. Ama sanırım bunlar yanlıştır. Ve tam olarak karşıt çizgide düşünen kimileri vardır ki, bunlar babasının nasıl içtenlikle onu kamu yaşamından uzaklaştırmaya çabaladığını, bunun için ona deniz kıyısında terkedilip bir yana atılmış duran

¹İÖ 440.

eski tekneleri gösterdiğini, bu yolla ona halkın bundan böyle işe yaramaz oldukları zaman önderlerine nasıl davrandığını anlatmayı istediğini bildirirler.

III. Gene de öyle görünür ki, daha gençlik tutkuları ile dolup taşıdığı erken bir dönemde kamu sorunlarına duyduğu ilgi ve ün kazanma dürtüsü hızla Themistokles'e egemen oldu. Böylece daha baştan en yüksek konumu elde etme hevesine kapılarak, hiç duraksamadan kentteki en güçlü ve en etkili önderlerin nefretini kabul etti. Bunların arasında Lysimakhos'on her zaman ona karşı çıkmış olan oğlu Aristides de vardı. Ve gene de bu kişi ile düşmanlığının bütünüyle çocuksu bir başlangıcının olduğu düşünülür. Felsefeci Ariston'un anlattığına göre, her ikisi de Keos'un bir yerlisi olan güzel Stesilaüs'e aşıktı. Bu nedenle o günden sonra karşıt tarafları seçtiler ve kamu yaşamında da hasımlar olmayı sürdürdüler. Bununla birlikte, yaşamlarındaki ve karakterlerindeki ayrılıklar da anlaşmazlıklarını arttırmış olabilir. Aristides yumuşak huyluydu ve tutucu bir karakteri vardı. Kamu yaşamına ün ya da popülerlik kazanmak için değil, ama güvenlik ve dürüstlük ile uyumlu en iyi sonuçları elde etmek için girmişti, ve bu nedenle Themistokles halkı çeşitli girişimlere yönelttiği ve büyük yenilikler getirdiği için, sık sık ona karşı çıkmak ve artan nüfuzuna karşı sağlam durmak zorunda kaldı.

Gerçekten de denir ki Themistokles kendini ün için duyduğu isteğe öylesine kaptırmıştı ki, ve büyük eylemler için duyduğu tutkuyla öylesine yanıp tutuşuyordu ki, henüz genç olduğu sıralarda Marathon'da Barbarlara karşı savaş sürerken¹ ve Miltiades'in general olarak başarıları her yerde konuşulurken, bundan sonra yalnız başına kendi düşüncelerine gömüldüğü gözlemlendi. Gecelerini uykusuz geçiriyor, alıştığı içki partilerine çağrılarını geri çeviriyor, ve yaşamındaki bu değişikliğin nedeni hakkında

¹İÖ 490.

sorular soranlara Miltiades'in başarısının uyumasına izin vermediği yanıtını veriyordu. Ve yurttaşlarının geri kalanı Perslerin Marathon'da yenilgisinin savaşın sonu olduğunu düşünürken, Themistokles bunun yalnızca çok daha büyük çatışmaların başlangıcı olduğu görüşündeydi, ve tüm Yunanistan'ın iyiliği uğruna bütün bunlar için kendini sürekli hazırlık içinde tuttu ve kentini uygun bir eğitimden geçirdi, çünkü yaklaşmakta olan kötülüğü daha uzaktayken görmüştü.

IV. Ve böylece, ilk olarak, Atinalılar Laurium'daki gümüş madenlerinden elde edilen geliri kendi aralarında bölüşme alışkanlığını sürdürürken, halka bu paylaşmanın sona ermesi ve bu paralarla Aegina'ya karşı savaş¹ için tekneler yapılması gerektiğini bildirmeyi göze alan yalnızca o oldu. Bu o sıralar tüm Yunanistan'ı rahatsız eden en şiddetli savaştı, ve adalılar teknelerinin sayısından ötürü denizlerin egemenliğini ellerinde bulunduruyorlardı. Bu nedenle Themistokles yurttaşlarını onları Darius ve Perslerin ürkütücü tabloları ile korkutmaya çalışarak değil, — çünkü bunlar çok uzaktaydılar ve gelişleri belirsiz olduğu için çok ciddi bir korku yaratmıyorlardı —, ama Aegina'ya karşı duydukları acı verici kıskançlığı uygun bir biçimde kullanarak çok daha kolay ikna edebildi ve böylelikle istediği silahlanmayı sağlayabildi. Sonuçta o paralarla yüz tekne yaptırıldı ve bunlarla gerçekte daha sonra Salamis'te² Xerxes'e [Χέρξης] karşı savaşıldı.

Bundan sonra, yavaş yavaş kenti denize doğru çevirerek ve çekerek, ve yurttaşlarına piyadelerinin en yakın komşuları ile bile savaşmaya uygun değilken, buna karşı gemilerinden kazanacakları güçle yalnızca Barbarları püskürtmekle kalmayıp ayrıca Yunanistan'a egemen de olacaklarını anlatarak, onları, Platon'un dediği gibi,³ “kaya gibi duran hoplitler” olmak yerine, “bir batıp bir

¹İÖ 484-83.

²İÖ 480.

³Yasalar, iv, s. 706.

çıkan denizciler”e çevirdi. Ama bu nedenle üzerine şu suçlamayı da çekti: “Themistokles yurttaşlarını kılıç ve kalkandan yoksun bıraktı, ve Atina halkını küreklere ve dümene bağladı.” Bu önlemleri almayı, Steсібrotos’un anlattığı gibi, Miltiades’in meclisteki karşıçıkışlarının hakından gelerek başardı.

Şimdi, bunu başarmakla hükümetin dürüstlüğüne ve dengesine zarar vermiş olup olmadığı felsefeciler için bir soru olabilir. Ama Yunanistan’ın kurtarılmasının o sırada denizden geldiği, ve yenik düşmüş Atina kentini yeniden güçlendirenin tam olarak bu tekneler olduğu, başka taneler bir yana, Xerxes’in kendisi tarafından doğrulandı. Çünkü daha piyadesi dokunulmamış bir durumdayken, denizde uğradığı yenilgiden ötürü bundan sonra Yunanlılarla karşılaşma gücünün olmadığını düşünerek kaçtı. Bana öyle görünüyor ki, Mardonius’u arkada bırakmasının nedeni onlara boyun eğdirme gibi bir umudunun olmasından çok onu izlemelerinin önüne geçmekti.

V. Derler ki, daha da eliaçık olabilmek için Themistokles varsıllık kazanma konusunda aşırı tutkuluydu. Çünkü sık sık adaklar sunduğu, konuklarını ağırlamada eli çok açık olduğu ve bol bol harcadığı için, büyükçe bir bütçeye gereksiniyordu. Gene de başkaları onu çok cimri olmakla ve elisikilikla suçlar, giderek kendisine armağan olarak gönderilen yiyecekleri bile sattığını söylerler. At terbiyecisi Filides’ten ona bir tay vermesini istediği ama geri çevrildiği zaman, ona kısa bir sürede evini tahtadan bir ata çevireceği gözdağını verdi. Bununla, üstü örtülü bir yolda, ona kendi ailesi içinde yöneltilen suçlamaları ve akrabaları ile arasındaki davaları kızıştıracağını anlatmak istemişti.

Seçkinlik tutkusunda herkesin ötesindeydi. Örneğin daha gençken ve tanınmayan biriyken, Atinalılar tarafından çok aranan bir harpist olan Hermioneli Epikles’ten gelip evinde onunla birlikte çalışmasını istemişti, çünkü

insanların evini merak etmelerini ve sık sık gelip kendisini görmelerini çok severdi. Yine, Olimpiyat oyunlarına giderken, düzenlediği ziyafet ve eğlencelerle, gösterişli çadırları ve eşyaları ile Kimon'la boy ölçüşmeye kalkınca, durum Yunanlıları rahatsız etti. Çünkü Kimon büyük bir aileden gelen genç biriydi, ve böyle gösterişin ona uygun düşeceği düşünülüyordu. Ama Themistokles henüz ün kazanmamış biriydi, ve kendini yeterli araçları olmaksızın yersiz olarak yükseltmeye çalışıyor göstererek caka satmakla suçlandı. Yine, bir tiyatro yarışmasında oyun yönetmeni (*khoregos*) olarak parasını ödediği trajedi ödülü kazanınca, bu büyük heyecan yarattı. Erken bir dönemde büyük bir tutku ve coşkuyla katıldığı bu yarışmadaki tutkusunu şu sözlerle anan bir tablet yaptırdı: "Frearriolu Themistokles Yönetmendi; Frinikhos Şairdi; Adeimantos Arkhon idi."¹

Sıradan halk tarafından çok sevilirdi, çünkü her yurttaş adıyla selamlar, ve özel kişiler arasındaki iş sorunlarında ve davalara ilişkin sorularda her zaman güvenilir ve yansız bir yargıç olarak davranırdı. Bir keresinde orduda komutanlık yaparken ondan uygunsuz bir istekte bulunan Keoslu Simonides'e, "Simonides, eğer yanlış ölçüde yazarsan iyi bir şair olamazsın, ne de eğer ben sana yasa aykırı bir iyilikte bulunursam iyi bir devlet görevlisi olabilirim," demişti. Ve bir başka zaman, Simonides'e gülerek, kendisinin böyle çirkin çehreli resimlerini yaptırırken büyük ve güzel bir kentte yaşayan Korintlilere sövmesinin saçma olduğunu söylemişti. Böylece gücü arttı, sıradan halkı hoşnut etmeyi sürdürdü, ve sonunda başarılı bir partinin başına geçerek Aristides'in *ostrasizm* yoluyla kentten sürülmesini sağladı.²

VI. Sonunda Medler Yunanistan'ın üzerine inerken ve Atinalılar generallerinin kim olması gerektiği üzerine

¹İÖ 476.

²İÖ 483-482.

düşünüp taşınırken, dediklerine göre tüm geri kalanlar tehlikenin büyüklüğü karşısında paniğe kapılıp generallik istemlerini gönüllü olarak geri çektiler. Ama Eufemides'in oğlu Epikides, dili güçlü, yüreği zayıf ve rüşvet almaya hazır popüler bir önder olarak, görev için istekliydi ve seçimde üstün gelecek gibi görünüyordu. Böylece Themistokles eğer komuta böyle ellere düşecek olursa herşeyin tam bir yıkıma uğrayacağından korkarak Epikides'i ve tutkularını rüşvetle satın aldı

Pers Kralı Yunanistan'a bir çevirmenin eşliğinde elçiler gönderip boyuneğmenin kabulü olarak toprak ve su isteyince, Themistokles halkın onayı ile çevirmeni tutuklattı ve özel bir buyrukla ölüm cezasına çarptırdı, çünkü ileri sürülen Barbar koşullarını Yunanistan'ın diline çevirmeye cüret etmişti. Bu onun övülmesine yol açan eylemlerinden biridir. Yine, Zeleialı Arthmios'a davranışı da övülmüştür. Yunanlılara verilmek üzere rüşvet olarak Pers kralından altın getiren Arthmios Themistokles'in bir buyruğu üzerine çocukları ve ailesi ile birlikte yurttaşlık haklarından yoksun bırakıldı. Ama tüm başarılarının en büyüğü Yunanistan'ın iç savaşlarına bir son vermek, Yunan kentlerini birbirleri ile uzlaştırmak, Perslerle savaş nedeniyle karşılıklı nefretlerini ertelemelerini sağlamak oldu. Bu büyük işte, derler, Arkadyalı Kheileos'un ona çok büyük yardımı oldu.

VII. Atina kuvvetlerinin komutasını üzerine aldıktan sonra, hemen yurttaşları teknelerine bindirmeye ve onları kentlerini arkalarında bırakarak Persleri denizde karşılamak üzere Yunanistan'dan olabildiğince uzaklaşmaları için ikna etmeye çalıştı. Ama içlerinden birçoğu buna karşı çıkınca, Lakedaemonyalılar ile birlikte Tempe vadisine doğru büyük bir ordunun başına geçti. Orada o sıralar henüz Kraldan yana olduğunu bildirmiş olmayan Thessalia'nın savunmasını sağlayabileceklerini düşünüyordu. Ama çok geçmeden ordu hiçbirsey yapmadan bu

konumdan geri döndü, ve yalnızca Thessalia'nın değil, ama Boeotia'ya dek her yerin Xerxes'ten yana geçmekte olduğu öğrenildi. O zaman Atinalılar Themistokles'in denizde savaş öğüdüne kulak verdiler ve onu bir filo ile boğazları korumak üzere Artemisium'a gönderdiler.

Birlikler burada buluşunca, Yunanlılar Lakedaemon-yalılarından komutayı ellerine almalarını ve Euribiades'in amiralleri olmasını istediler. Ama sayıca tüm geri kalanların toplamından daha fazla tekneleri olan Atinalılar arkada bırakılmayı kabul etmediler, ta ki bu çekişmenin yol açtığı tehlikeyi ayırmsayan Themistokles kendi komutasını Euribiades'e teslim edinceye ve Atinalıları yatıştırıp boyun eğmelerini sağlayıncaya dek. Buna karşılık olarak, eğer bu savaşta kendilerini yiğit erkekler olarak gösterecek olurlarsa, bundan sonra Yunanlıları gönüllü olarak onlara boyun eğmeye inandıracacağı konusunda söz verdi. Böylece Yunanistan'ın kurtarılmasında en etkili insan olduğu kabul edildi, ve Atinalılara hem yiğitlikte düşmanlarına hem de yücegönüllülükte dostlarına üstün gelmiş olma şanını kazandırdı.

Şimdi Pers güçleri Afetais'e ulaşır ulaşmaz, Euribiades önüne çıkan gemilerin sayısının büyüklüğü karşısında şaşkınlığa düştü, ve geri çekilme yolunu kesmek üzere iki yüz geminin daha Skiathos adasının arkasından dolaşmakta olduğunu öğrenince hemen en kısa yoldan Yunanistan'a doğru yola koyulmaya ve Peloponez ile ilişkiye geçerek orada donanmasını kara ordusu ile birleştirmeye karar verdi, çünkü Pers kuvvetlerini denizde yenmenin hiçbir biçimde olanaklı olmadığını düşündü. Ama Euboealılar Yunanlıların onları yazgıları ile başbaşa bırakacağından korkarak, Themistokles ile gizlice görüşmek üzere yanında büyük miktarda para ile Pelagon'u gönderdiler. Themistokles bu parayı aldı ve Herodotus'un anlattığı gibi¹ onu Euribiades'e verdi.

¹viii. 5.

Themistokles bu sorunda yurttaşları arasında en büyük karşıcığı kutsal devlet teknesinin kaptanı Arkhiteles'ten gördü. Arkhiteles denizcilerinin ücretlerini ödeyecek parası olmadığı için ülkesine geri dönmek için sabırsızlanıyordu. Ama Themistokles kendi tayfalarını ona karşı öylesine kışkırttı ki, üzerine yürüdüler ve önünden yemeğini bile çekip aldılar. Arkhiteles bu olay üzerine öfkeye ve üzüntüye kapılmışken, Themistokles ona bir kutunun içinde ekmek ve etten oluşan yemeğini gönderdi. Kutunun dibine bir gümüş talent yerleştirmişti ve onun gecikmeden yemeğini yemesini ve ertesi gün tayfalarını doyurmasını istiyordu. Eğer böyle yapmayacak olursa Atinalılara onun düşmandan para aldığını açıklayacaktı. Her ne olursa olsun, Lesboslu Fantias öyküyü böyle anlatır.

VIII. O sıralar Persler ve Yunanlılar arasında Euboea geçitlerinde yapılan deniz çarpışmaları savaşın bütünü-nü belirleyecek denli önemli olmasalar da, Yunanlıların orada kazandığı deneyim çok yararlı oldu, çünkü böylece, gerçek tehlikeler karşısında yaşanan gerçek sınavlar yoluyla, ne teknelerin sayısının ne de gözalcı süslemeleri ile tekne başlarının, ne övünç dolu çılgınlıkların ne de yabancı utku şarkılarının düşmanları ile göğüs göğüse gelmeyi ve yakından savaşmayı bilenler için hiç de korkutucu olmadığını anladılar. Böyle şeyleri küçümseyerek düşmanlarının üzerine atılıp onlarla kapıştılar ve sonuna dek savaştilar. Artemisium çarpışması üzerine yazan Pindar bunları görmüş gibidir: —

*“Orada diktiler Atina'nın yiğit oğulları,
Özgürlüğün sonsuza dek duracak temel taşı.”*

Çünkü gerçekten de utkunun temeli yürekliliktir.

Artemisium Euboea'da, kuzeye doğru uzanan bir kumsaldaki Histiaea kentinin ötesindedir, ve tam karşısında bir zamanlar Filoktetes'in egemenliği altına düşmüş olan

bölgede Olizon bulunur. Orada soyadı *Proseoea* olan Artemis'e adanmış küçük bir tapınak vardır ki, ağaçlar tarafından kuşatılmış ve beyaz mermerden sütunlarla çevrelenmiştir. Eğer bu taşları elinizle ovalarsanız, safran kokusu ve rengi gelir. Sütunlardan birine şu dizeler kazınmıştır: —

*“Asya'nın sınırlarından gelen sayısız kabile ile,
Bu sulara döğüştü Atina'nın oğulları;
Medleri yendikten sonra gemiler savaşında,
Artemis'e adandı utkunun bu kaydı.”¹*

Bu kıyıda bugün de gösterilen bir yer vardır ki, orada, büyük bir kum yığınının ortasında, dipten kül gibi ya da ateşte yanmış birşey gibi koyu renkli bir toz çıkarılır. Ve gemilerinin enkazlarını ve ölülerinin bedenlerinin burada yaktıkları düşünülür.

IX. Bununla birlikte, Thermopilae'den Artemisium'a gelen habercilerden kral Leonidas'ın öldürüldüğünü ve Xerxes'in tüm kara geçitlerini ele geçirdiğini öğrenince, Yunanistan'ın içlerine doğru çekildiler. Atinalılar yiğitlikleri nedeniyle onur ve tehlike yeri olan gerinin komutasını üstlendiler ve başarılarından ötürü çok övüldüler. Ama Themistokles kıyı boyunca yelken açıp ilerlerken, düşmanın sığınak ve yiyecek bulmak için zorunlu olarak gireceği türde yerler gördükçe, kimilerini rasgele bulduğu ve kimilerini ise karaya çıkmaya ya da su almaya uygun yerlerin yakınlarına kendisinin koydurduğu taşların üzerine göze çarpacak biçimde yazılar yazdırdı. Bu yazılarda İyonyalılara eğer olanaklıysa Medlerden vazgeçmelerini ve kendilerinin asıl ataları olan ve şimdi onların özgürlüğü uğruna herşeyi tehlikeye atan Atinalıların yanına geçmelerini, ama eğer bu yapılamazsa, savaşta Perslerin davasına zarar vermelerini ve aralarında karışıklık çıkarmalarını istiyordu. Bu yolla ya İyonyalıları kendi yanına

¹Bergk, Poet., Lyr., Graeci, iii.⁴ s. 480.

çekmeyi, ya da Perslerin onlardan kuşku duymalarını sağlayarak aralarında sorun yaratmayı umuyordu.

Xerxes'in daha şimdiden Doris içinden geçerek Fokis ülkesine ulaşmış ve Fokislilerin kentlerini yakıp yıkıyor olmasına karşın, Yunanlılar onlara herhangi bir yardım göndermediler. Atinalılar tıpkı başkalarını savunmak için kendilerinin deniz yoluyla Artemisium'a gelmiş olmaları gibi, onlardan Persleri Attika'ya girmeden önce karşılayıp durdurmak üzere Boeotia'ya gitmelerini istemişlerdi. Ama çağrılarına hiç kimse kulak asmamış, herkes sınıksız Peloponez'e sarılmıştı. Tüm kuvvetleri Kıstağın içinde toplamaya ve o dar kara parçası üzerinde denizden denize uzanan bir duvar örmeye kararlıydılar. Bütün bunlar üzerine Atinalılar kendilerini ihanete uğramış sayarak öfkeye kapıldılar, ve aynı zamanda yalnızlıkları karşısında çaresizlik içinde olduklarını gördüler. Böylesine kalabalık bir orduya karşı yalnız başlarına savaşmayı ciddi olarak düşünemezlerdi. Bu durumda önlerinde açık kalan biricik yol kentlerini terkederek gemilerine sarılmaktı. Ama aralarından çoğu bu düşünceye boyun eğmeye hazır değildi ve tanrılarının tapınaklarını ve atalarının gömütlerini ve anıtlarını bir kez düşmana terkettikten sonra, ne utku istediklerini ne de güvenliğin ne demek olduğunu anladıklarını söylediler.

X. O zaman Themistokles, gerçekten de kalabalığı insan usunun gücü ile görüşlerine kazandırmaktan umutsuzluğa düşünce, bir bakıma bir tiyatro yönetmeninin trajedi için yapacağı gibi yaptı, tanrıları onlara getirmek üzere bir düzenek kurarak onlara gökten ve bilicilerden işaretler gönderilmesini sağladı. Gökten bir işaret olarak, Athena'nın o sıralar Akropolis'teki kutsal barınağında ortadan yittiğine inanılan yılanın davranışını aldı. Rahipler ona sunulan gündelik adakların dokunulmadan kaldığını bulunca, — Themistokles'in onlardan istediği gibi —, kalabalığa tanrıçanın kentini terk ettiğini ve onlara